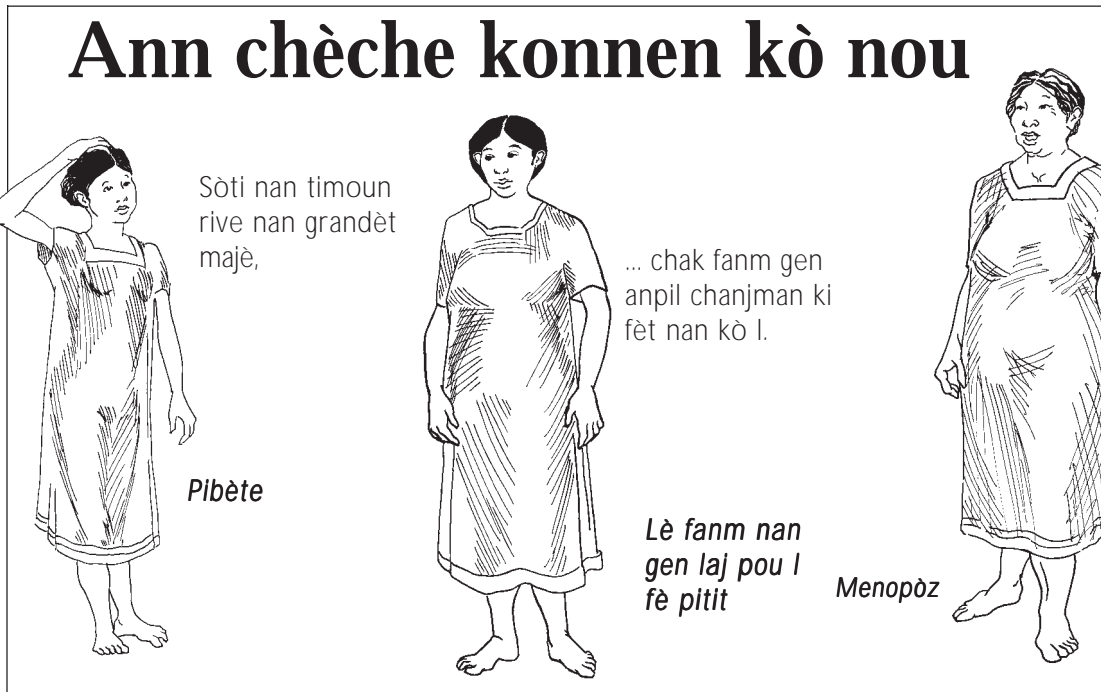


Chapit 4

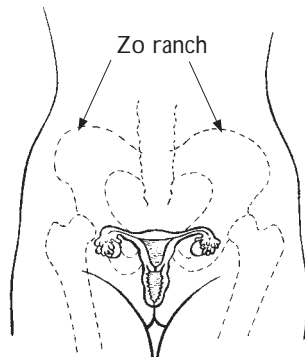
Nan chapit sa a, n ap jwenn:

Sistèm Repwodiksyon fanm.....	44
Ogàn repwodiksyon ki deyò yo	44
Tete yo	45
Ogàn repwodiksyon ki andedan yo	45
Sistèm repwodiksyon gason	46
Eske se yon ti gason oubyen yon	
tifi w ap fè?	46
Chanjman nan kò yon fanm	47
Òmòn yo	47
Règ.....	48
Chak konbyen jou règ la vini.....	48
Pwoblèm ki mache ak règ.....	50

Chapit sa a prezante chapant ak fonksyonman sistèm seksyèl ak sistèm repwodiksyon fanm ak gason. Enfòmasyon sa yo va ede w konprann rèz liv la.



Anpil jan, kò fanm ak kò gason se menman-parèyman. Paregzanp, fanm tankou gason gen kè, ren, poumon epi yon bann lòt ògàn ki fèt menm jan. Men, gen yon kote fanm ak gason diferan anpil. Se nan sa k konsène sistèm seksyèl oubyen sistèm repwodiksyon yo. Se pati sa yo ki pèmèt moun fè pitit. Se nan pati sa yo tou, medam yo konn gen plis pwoblèm lasante.



Ou ka santi zo ranch ou tou swit anba senti w. Se de zo nan **basen** nou. Nan **rejyon basen** an gen tout sa nou jwenn nan mitan zo ranch yo. Se la tou nou jwenn ògàn repwodiksyon yon fanm.

Kèk fwa, li konn difisil pou n pale de ògàn seksyèl nou, sitou lè nou wont oubyen lè nou pa menm konnen non ògàn sa yo. Nan anpil zòn, yo konsidere pati repwodiksyon yo kòm “pati entim”, kidonk pati fòk nou kache yo, “pati prive” pèsònèl.

Men n ap kapab pran swen kò nou pi byen, lè nou konnen ki jan l fonksyone. N ap ka rekonèt pwoblèm yo, n ap wè kote yo sòti epi n ap ka pran pi bon desizyon pou n twoke kòn nou ak pwoblèm sa yo. Plis nou gen konesans, se plis n ap ka rekonèt pou kont nou si konsèy lòt moun ban nou itil oubyen si yo gen danje ladan yo.

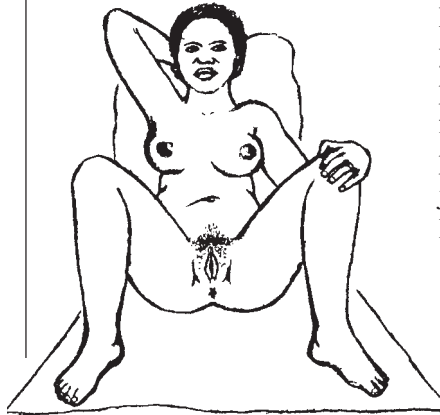
Kòm nan divès kominote, nou jwenn non espesyal pou ògàn seksyèl yo, nan liv sa a, nou sèvi pi souvan ak non doktè oubyen non syantifik yo. Konsa fanm k ap viv nan divès peyi sou latè ka rive konprann mo sa yo.

➤ Pèsonn pa ta dwe wont ankenn pati nan kò li.

➤ Plis nou gen konesans sou kò nou, se plis n ap montre timoun yo ki jan pou yo viv pi an sante.

Sistèm Repwodiksyon Yon Fanm

Nan kò yon fanm, nou jwenn ògàn seksyèl ki deyò menm jan ak andedan. Yo rele yo ògàn repwodiksyon oubyen aparèy jenital. Pati ki parèt sou deyò yo gen anpil non: bòbòt, koko, chòbòlòt,... eksetera. Nan lang franse, yo rele l “vulve”; kèk fwa, yo konn rele l vajen, “vagin”. Men an reyalyite, koko osinon vajen, se twou ki kòmanse nan “vulve” la, kidonk pati nou wè a, pou li rive jouk nan matris la. Kèk fwa, yo konn rele l “kanal akouchman”.



Desen n ap jwenn pi ba a, se imaj yon bòbòt. N ap wè non chak pati yo. Men chak fanm gen pwòp fòm kò pa l. Konsa, gwosè chak pati, fòm yo ak koulè yo pa menm jan pou tout fanm, sitou pou gwo lèw yo ak ti lèw yo.

PATI REPWODIKSYON KI SOU DEYO YO

Bòbòt: Gwoup pati seksyèl nou jwenn nan fant janm yon fanm

Gwo lèw yo: 2 po sa yo fèmen lè 2 janm yo fèmen. Yo la pou pwoteje pati ki anndan yo.

Ti lèw yo: 2 ti po sa yo mou; yo pa gen pwèl sou yo epi yo sansib anpil. Pandan yon relasyon seksyèl, yo gonfle epi yo vin pi fonse.

Ouvèti vajinal: fant koko a.

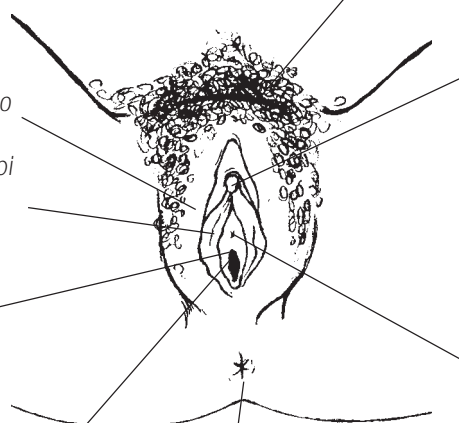
Imèn (vijinite): ti moso po mou nou jwenn andedan fant koko a. Yon imèn ka laji, li ka dechire oubyen li ka senyen pandan yon gwo travay, nan fè espò oubyen nan fè lòt aktivite. Sa ka rive tou lè yon fanm antre nan premye relasyon seksyèl li. Tout imèn yo pa menm. Gen kèk fanm ki pa genyen ditou.

Do koko: pati gonfle kote n jwenn pwèl yo (mons veneris)

Klitoris (langèt): Klitoris la piti epi li gen fòm yon boujon flè. Se pati ki pi sansib la. Lè yo fè masaj sou klitoris la ak nan tout zòn klitoris la, sa ka fè yon fanm voye

Twou pipi: ouvèti kanal pipi a pa deyò. Tiyo pipi a sòti nan vesi a pou l rive la.

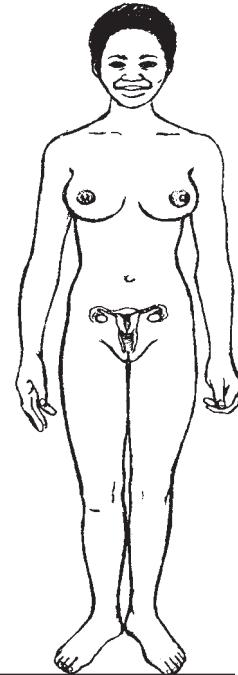
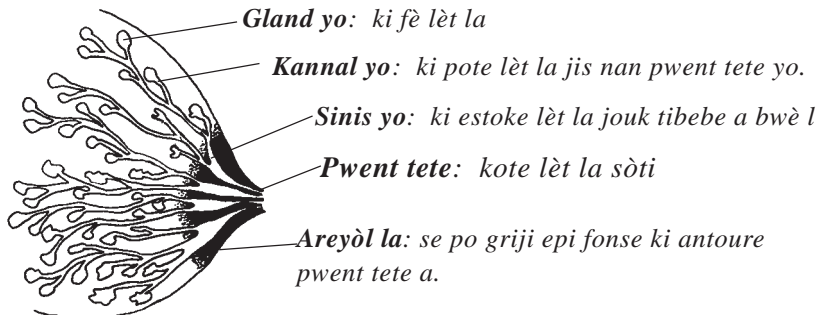
Twou dèyè: kote trip la ouvè, kote watè sòti.



TETE YO

Gen tout fòm ak tout gwosè tete. Yo kòmanse gwosi, lè yon ti fi gen ant 10 ak 15 lane, lè l ap kite estad timoun pou l tounen yon fanm, kidonk lè li fòmè (pibète). Aprè yon gwosès, tete yo fè lèt pou tibebe a bwè. Lè yo manyen yo pandan yon relasyon seksyèl, sa fè fanm nan mouye. Lè sa a, li santi l pare.

Nan tete yo, nou jwenn:



PATI REPWODIKSYON KI ANDEDAN YO

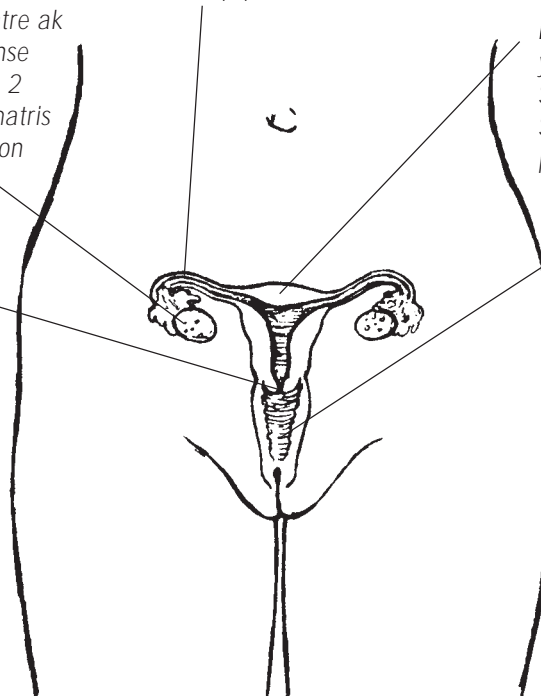
Ovè yo: Ovè yo pwodwi yon ze chak mwa. Yo rele ze sa a ovil. Ovil la monte nan twonp falòp yo. Se lè jèm gason an (espèmatozoyid) rankontre ak ovil la, yon tibebe kòmanse devlope. Chak fanm gen 2 ovè, youn sou chak bò matris la. Chak ovè ka gwosè yon zanmann oubyen yon rezen.

Kòl matris la: Se kote "bouch" matris la konekte ak vajen an. Yon espèmatozoyid ka pase nan ti twou kòl matris la. Men kòl matris la pa kite nenpòt bagay pase. Li pwoteje matris la kont tout lòt bagay, paregzanp, kont kòk gason. Pandan akouchman, kòl iteris la ouvri pou l bay tibebe a pase.

Twonp Falòp yo: Twonp Falòp yo konekte matris la ak ovè yo. Chak ovil yon ovè pwodui pase nan yon twonp falòp pou l rive nan matris la.

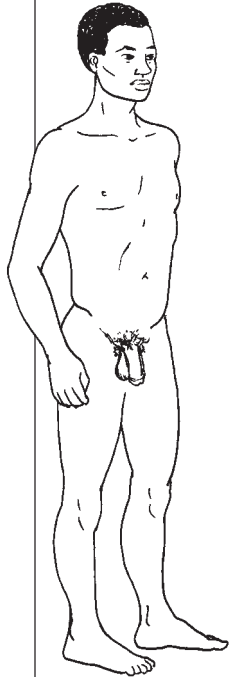
Matris (iteris): Matris la se yon misk ki vid pa anedan. Se la règ yo sòti chak mwa. Se la tibebe yo devlope tou, pandan gwosès yo.

Vajen oubyen kannal akouchman an: Li sòti depi deyò nan bòbòt la pou l rive nan matris la. Li fèt ak yon po espesyal ki elastik. Li louvri san pwoblèm pandan relasyon seksyèl yo li laji anpil pandan akouchman. Li bay yon likid (sekresyon) ki fè l rete pwòp e ki jwe yon wòl enpòtan nan prevansyon kont enfeksyon.



Sistèm Repwodiksyon Gason

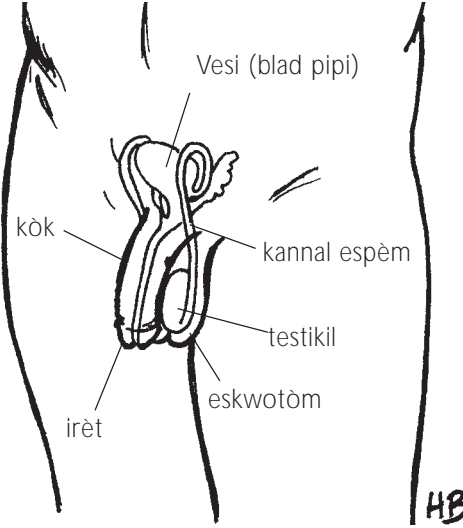
Pati seksyèl yon gason pi fasil pou moun wè pase pati seksyèl yon fanm, paske pi fò pati sa yo deyò. Testikil yo (boul grenn yo) fabrike prensipal òmòn kò yon gason pwodui. Òmòn sa a rele testostewòn. Lè yon ti gason ap fòme (pibète), kò li kòmanse fè plis testostewòm. Se sa ki lakòz tout chanjman ki fè ti gason an pa timoun ankò.



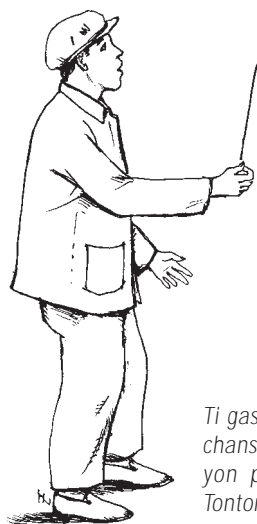
Se testikil yo ki fabrike espèmatozoyid yo. Yon gason kòmanse pwodui espèmatozoyid lè l ap fòme. Li kontinye pwodui yo chak jou nan lavi li.

Lè espèmatozoyid yo sot nan testikil yo, yo pase nan yon kannal pou yo rive nan kòk la. Se la tou yo vin melanje ak yon likid. Se yon glann espesyal ki pwodui likid sa a.

Melanj likid la ak espèmatozoyid yo rele espèm (dechay). Espèm nan soti nan kòk la, lè yon gason voye pandan relasyon seksyèl yo. Chak gout espèm gen plizyè milyon espèmatozoyid nou pa ka wè ak je nou, paske yo twò piti.



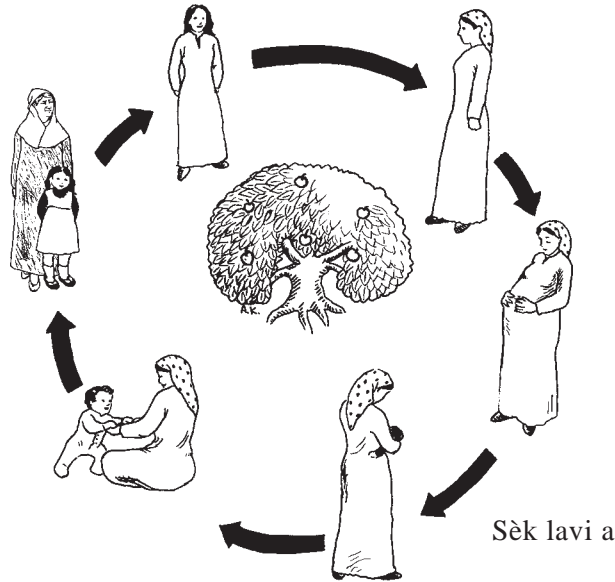
ESKE SE YON TI GASON OUBYEN YON TI FI WAP FÈ



Mwatye espèmatozoyid yon gason pwodwi ka bay ti gason. Lèt mwatye a kapab bay ti fi. Se yon sèl espèmatozoyid ki pral fekonde ovil yon fanm. Si li se espèmatozoyid ti gason, fanm nan ap fè yon pitit gason. Si se espèmatozoyid ti fi, l ap fè yon ti fi.

Kòm pi fò kominote sou latè bay gason plis enpòtans pase fanm, gen yon seri fanmi ki ta pi pito fè pitit gason pase yo fè pitit fi. Sa, se yon enjistis, paske yo ta dwe bay pitit fi menm valè ak pitit gason. Se yon enjistis tou, lè, nan kèk zòn, yo vle rann yon manman reskonsab poutèt li pa fè ti gason oubyen ti fi.

Ti gason oubyen ti fi? Se 2 chans. Se tankou lè w voye yon pyès monnen an lè. Tonton Nò oubyen Palmis?



Chanjman nan kò yon fanm

Gen anpil chanjman enpòtan ki fèt nan kò yon fi pandan lavi l: lè fanm nan ap fòme (pibète), lè l ansent ak lè l ap bay ti moun tete, epi lè règ fanm nan rete (menopòz).

Gen chanjman enpòtan ki fèt chak mwa nan kò yon fi ki ka fè pitit: anvan règ li, pandan règ li epi apre règ li. Se nan sistèm repwodiksyon an anpil nan chanjman sa yo fèt. Nan sistèm repwodiksyon an, nou jwenn: vajen, matris, ovè yo, twonp falòp yo ak tete yo. Se yon seri konpoze chimik yo rele òmòn ki lakòz anpil nan chanjman sa yo.



pibète, 54
règ, 48
menopòz, 124

ÒMÒN YO

Se yon seri konpoze chimik kò a fabrike. Òmòn yo kontwole jan kò a devlope epi ki lè l devlope. Yon ti tan anvan yon ti fi gen premye règ li, kò li kòmanse pwodui estwojèn ak pwojestewòn. Se òmòn sa yo ki lakòz tout chanjman ki fèt nan kò yon ti fi, lè l fòme. Se peryòd sa a yo rele pibète a.

Pandan tout ane yon fanm ka fè pitit, òmòn yo fè yon seri chanjman nan kò l, chak mwa, pou prepare l pou sizoka li ta ansent. Se òmòn yo ki bay ovè yo lòd pou yo voye yon ovil monte chak mwa. Konsa, se òmòn yo ki deside ki lè yon fanm ka ansent. Travay yo fè pou yo anpeche yon gwsès, se met kontwòl sou òmòn ki nan kò yon fanm (gade nan paj 207). Òmòn yo fè kèk chanjman tou pandan yon fi ansent, lè l ap bay timoun nan tete. Paregzanp, òmòn yo anpeche yon fanm ansent gen règ li. Epi, apre akouchman, yo ba tete yo lòd pou yo fè lèt.

Lè yon fanm prèske rete, kò li sispann pwodui estwojèn ak pwojestewòn piti piti. Ovè yo sispann pwodui ovil, kò fanm nan sispann fè preparasyon pou gwsès epi kesyon règ chak mwa a vin fini nèt. Se sa yo rele menopòz la.

Kantite ak kalite òmòn yon fanm pwodui ka ajì tou sou tanperaman l, sou sansasyon seksyèl li, sou pwa li, sou kantite manje li manje ak sou fòs ki gen nan zo l.

Règ Yo

Yon fwa chak mwa pou pi piti, pandan l nan laj kote l ka fè pitit, yon fanm pase de twa jou kote l ap bay san. San an soti nan matris, li pase nan ouvèti vajinal la pou l al deyò. Yo rele fenomèn sa a “règ”, “san chak mwa”, “peryòd”, oubyen “manstriyasyon”. Se yon bagay nòmal ki antre nan preparasyon kò a ap fè, pou l prepare tèt li pou gwosès.

Toupatou sou latè, medam yo gen divès non yo bay fenomèn règ la.



Pi fò fanm konsidere règ yo tankou yon pati nòmal nan lavi yo. Men pi souvan, yo pa konn poukisa yo gen règ e yo pa konnen

CHAK KONBYEN JOU RÈG LA VINI

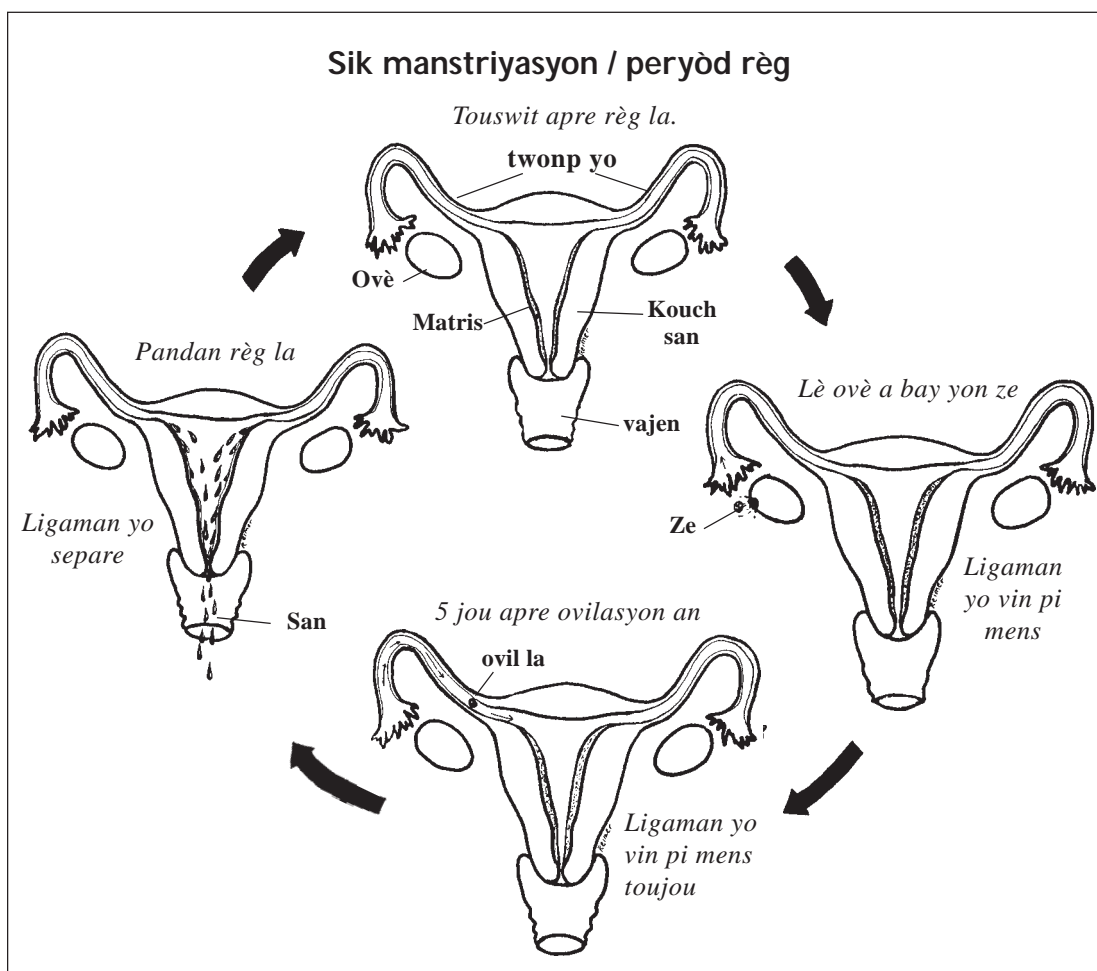
Kantite jou medam yo pran pou yo gen règ rele “sik mansyèl” oubyen “sik manstriyèl”. Chak fanm gen pwòp sik manstriyèl pa l. Li kòmanse premye jou règ la. Pi fò fanm gen règ yo chak 28 jou. Men, gen kèk ki genyen l pi souvan - chak 20 jou, paregzanp. Epi, gen lòt ki pran anpil tan - jiska 45 jou, paregzanp.

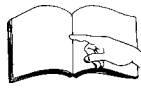
Kantite òmòn, kantite estwojèn ak kantite pwojestewòn ovè yo pwodui chanje pandan tout sik manstriyèl la. Pandan premye mwatye tan sa a, ovè yo pwodui plis estwojèn. Estwojèn nan fè yon kouch san pwès melanje ak vyann vin parèt anedan matris la. Kò a fabrike kouch san sa a pou, sizoka fanm nan ta ansent, *tibebe ka jwenn yon nich konfòtab pou l devlope.*

Nan mitan sik la, lè kouch san an fin pare, gen yon ovil ki soti nan youn nan ovè yo. Se fenomèn sa a ki rele ovilasyon. Ovil la travèsè youn nan twonp falòp yo pou l antre nan matris la. Se nan moman sa a, yon fanm ka ansent. Si nan menm peryòd la, fanm nan al nan relasyon seksyèl, espèmatozoyid gason an ka al kole kò l ak ovil la. Fenomèn sa a rele fekondasyon. Se kòmansman yon gwosès.

Pandan dezyèm mwatye sik la – jouk règ lòt mwa a vini - fanm nan pwodui pwojestewòn tou. Pwojestewòn nan fè kouch san ki nan matris la prepare l pou yon gwosès. Men, pi souvan, pa gen fekondasyon. Konsa, kouch san ki nan matris la pa itil. Se poutèt sa ovè yo sispann pwodui estwojèn ak pwojestewòn epi kouch san an pete. Ovil la soti ansanm ak san an, lè fanm nan gen règ li. Se konsa yon lòt sik manstriyèl kòmanse. Apre règ la, ovè yo rekòmanse pwodui plis estwojèn e yon lòt kouch san rekòmanse devlope nan matris la.

➤ *Yon fanm ka wè tan ki pase ant chak règ yo ap chanje, plis l ap vin granmoun, apre akouchman oubyen akòz tèt chaje.*





Sik manstriyèl ki pa
regilyè, 353
Lè w ap grandi, 129



*Lè nou peze pati mou ki
ant gwo pous la ak
endèks la byen fò, nou ka
jwenn soulajman ak
anpil fòm doule. Gade
nan paj 542 pou n wè ki
lòt kote nou ka peze pou
n jwenn soulajman ak
doule ki mache ak règ
yo.*

PWOBLÈM KI MACHE AK RÈG YO

Si w gen pwoblèm ak règ ou, eseye pale ak manman w, sè w oubyen zanmi w. Yo menm tou, yo ka gen menm pwoblèm nan. Lè sa a, yo ka ba w konsèy.

Chanjman nan règ yo

Pafwa, ovè yo pa pwodui ovil. Lè sa rive, kò a fabrike mwens pwojestewòn. Rezilta: ka gen chanjman nan kantite tan règ la pran pou l vini ak nan kantite san fanm nan ka bay. Jenn fanm ki fèk fòme – oubyen fanm ki fèk sevre yon timoun - ka gen règ yon fwa chak 2, 3 mwa sèlman, oubyen yo ka bay yon ti kras san oubyen yo ka bay twòp. An jeneral, piplis tan ap pase, règ yo vin nòmal.

Medam ki ap sèvi ak metòd planin òmonal yo konn wè règ yo, kèk fwa, nan mitan mwa a. N ap jwenn plis enfòmasyon sou chanjman ki konn mache ak itilizasyon metòd planin famiyal òmonal yo, depi nan paj 207 jis nan paj 215.

Fanm ki kòmanse granmoun men ki pa ko rete ka gen règ pi souvan e yo ka bay plis san pase lè yo te jenn fanm. Lè lè a pral rive pou yo rete, yo ka sispann gen règ pandan kèk mwa, epi, pi devan, yo ka rekòmanse gen règ jan yo te konn genyen l lan.

Doulè ki mache ak règ yo

Pandan règ yo, matris la ap fè efò pou l ka pouse kouch san an deyò. Efò sa yo ka ban nou doulè anba ti vant oubyen nan bout anba do n. Kèk fwa, yo rele doulè sa yo kranp. Yo ka kòmanse lè règ la pral vini oubyen touswit apre règ la.

Kisa pou w fè:

- Mase anba ti vant ou. Kòm se sere (kontrakte) mis yo sere, sa va ede yo lage.
- Plen yon boutèy plastik oubyen yon lòt veso ak dlo cho epi mete l anba ti vant ou oubyen sou bout anba do w. Oubyen, ou gen dwa tranpe yon twal pwès nan dlo cho, pou w fè sa.
- Bwè te fèy franbwaz, te jenjanm oubyen te kamomiy. Medam nan zòn lakay ou yo kapab konn lòt te oubyen lòt remèd ki bon pou doulè sa yo.
- Kontinye fè travay ou chak jou.
- Eseye fè egzèsis. Eseye mache.
- Pran yon grenn pou doule (analjezik). Ibiwofèn bon anpil pou doule ki mache ak règ (gade nan paj 482).
- Si w ap bay anpil san epi ankenn lòt remèd pa ba w soulajman, eseye pran yon grenn planin “ti dòz”, pandan 6 a 12 mwa. Sa ka ba w rezilta. (Gade nan paj 208).

Sendwòm anvan règ

Gen kèk fanm ki konn santi yo pa anfòm ditou kèk jou anvan règ yo vini. Yo ka gen youn oubyen plizyè siy sa yo ki rele Sendwòm anvan règ (SAR) Medam sa yo ka santi:

- tete yo ap fè yo mal
- anba ti vant yo plen
- yo konstipe (yo pa ka fè bezwen yo)
- yo bouke anpil
- doulè nan mis, sitou anba ti vant ak nan zòn anba do yo.
- chanjman nan jan pati siperyè yo mouye
- figi yo gra oubyen chaje ak tach (bouton).
- yon seri gwo sansasyon yo mal pou kontwole.

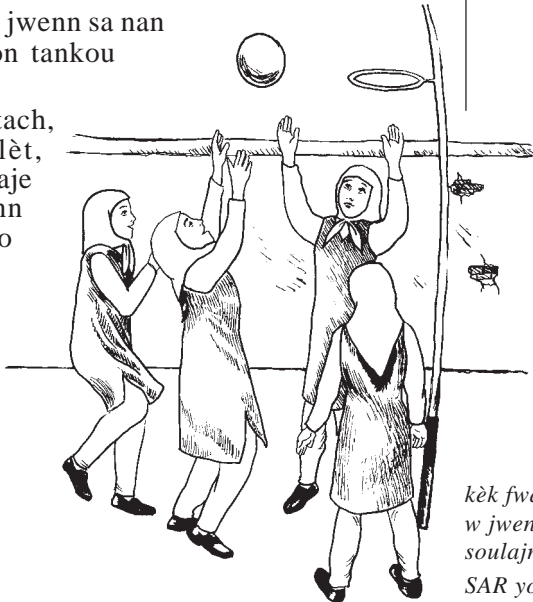
Anpil fanm genyen youn nan siy sa yo chak mwa pou pi piti, men gen kèk fanm ki ka gen tout yon sèl kou. Yon fanm konn pa gen menm siy yo chak mwa. Anpil fanm pa santi yo trankil anvan règ yo kòmanse. Men gen kèk fanm tou ki pi santi yo ka kreye bèl bagay oubyen fè bagay mache nan peryòd sa a.

Kisa pou w fè:

Tretman SAR nan diferan pou chak fanm. Pou yon fanm jwenn yon soulajman, li ta dwe eseye divès remèd epi, chak fwa, li ta gade pou l wè kiyès nan remèd sa yo ki pi bon pou li. Men anvan, eseye suiv tout konsèy nou bay deja yo pou doulè ki mache ak règ (gade nan paj 50).

Ou ka jwenn yon soulajman tou, si w:

- manje mwens sèl. Sèl fè kò a kenbe plis dlo. Sa ka fè w santi anba ti vant ou pi plen ankò.
- eseye pa pran kafeyin (nou jwenn sa nan kafe, te ak kèk lòt bwason tankou kola, sitou koka-kola).
- eseye manje sereyal, pistach, pwason fre, vyann ak lèt, oubyen tout lòt manje ki chaje pwoteyin. Lè kò a jwenn manje sa yo, li voye tout dlo ki twòp pou li jete. Konsa, w ap santi vant ou pa twò plen ni twò rèd.
- eseye pran remèd fèy. Mande medam granmoun yo ki remèd ki bon pou pwoblèm sa yo.



kèk fwa, espò ka ede w jwenn yon soulajman ak siy SAR yo.

